

УДК 378

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мішедченко В. В.

У статті йдеться про використання музично-дидактичних ігор як особливого виду ігрової діяльності молодших школярів на уроках музики з метою розвитку їхніх музичних здібностей, музичну та загальну культуру.

Ключові слова: гра, музично-дидактична гра, молодші школярі, урок музики.

В статье рассказывается об использовании музыкально-дидактических игр как особенного вида игровой деятельности младших школьников на уроках музыки с целью развития их музыкальных способностей, музыкальной и общей культуры.

Ключевые слова: игра, музыкально-дидактическая игра, младшие школьники, урок музыки.

The article considers the use of didactic music games as a special kind of play activities for junior schoolchildren during music lessons aimed at developing their musical abilities, musical and general culture.

Key words: game, didactic music game, junior schoolchildren, music lesson.

На сучасному етапі розвитку освіти одним із стратегічних завдань визначено необхідність формування активної, творчої особистості. Становлення її духовної сфери визначається впливом мистецтва. Тому важливою складовою всебічного розвитку підростаючого покоління є музично-естетичне виховання, формування художніх уявлень.

На розвиток музичних здібностей дитини великий вплив має ігровий момент. Педагоги та психологи вважають гру своєрідною формою співвідношень між навколишнім світом та життєвими подіями. Вона є одним із видів дитячої діяльності.

Проблема використання гри в навчальному процесі відбита в багатьох дослідженнях. Вчені розробили теоретичні засади історичного походження гри, її сутності, психологічного механізму (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, С. Русова, Б. Теплов та ін.). Про гру як метод навчання й виховання учнів, про виняткову цінність гри для дитини та необхідність її цілеспрямованого використання у навчальному процесі писали такі видатні педагоги, як А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Проблеми розробки й застосування гри в навчальному процесі та позакласній роботі присвятили свої праці П. Баєв, Л. Годзик, О. Дейч, А. Єрохіна, І. Зеленецька, О. Карпова, Г. Ляпіна, І. Марченко, Е. Печерська, П. Протас, О. Савченко, Г. Тарасова, А. Усова та ін.

У працях сучасних педагогів означені численні підходи до визначення сутності поняття "гра". Ряд дослідників розглядають дидактичну гру як один із засобів навчання й виховання на уроках музики. Аналіз теоретичних напрацювань і педагогічної практики показують, що питання використання дидактичної гри у музичному вихованні школярів вивчено ще недостатньо.

В Українському педагогічному словнику розкривається зміст поняття "гра" – форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів [2, с. 73].

Гра – найбільш доступна й природна форма діяльності учнів, яка створює особливу атмосферу довіря, інтересу, емоційного піднесення. Аналіз педагогічних досліджень сутності поняття "гра" дозволяє стверджувати, що гра є багатофункціональним педагогічним методом.

Дитяча гра – джерело і засіб розвитку, метод музично-естетичного виховання школярів. В умовах гри діти краще засвоюють, легше запам'ятовують навчальний матеріал. Тому і програма з музики націлює на широке застосування музичних ігор,

різноманітних музичних вправ, танцювальних рухів. Але щоб гра захоплювала учнів, вчителю слід визначити, чим діти цікавляться, продумати зміст гри, правила, виготовити атрибути, наочність. Щоб гра проходила вдало й цікаво, вчитель повинен уміло її організувати: підготувати, провести, проаналізувати.

Перший етап – підготовка – включає такі елементи: добір гри відповідно до завдань навчання й виховання; установлення відповідності гри програмним вимогам; визначення оптимального часу для проведення гри; вибір місця для гри на уроці та визначення його для гравців; підготовка необхідного матеріалу для обраної гри; підготовка дітей і самого вчителя до гри.

У процесі гри вчитель мусить виявляти максимум уваги, такту, доброзичливості до учнів, щоб недоречним зауваженням не вплинути на активність та ініціативу дітей.

Особливу увагу слід приділяти вразливим дітям, підходити до них з тактом, не примушувати включатися в гру, не допускати осуду з боку інших дітей, якщо той не впорався з ігровим завданням.

Учитель повинен зберігати відповідний темп і ритм ведення гри. Недопустимо в процесі гри давати багато зауважень дисциплінарного характеру, адже діти почувають себе вільно, невимушено, вони задоволені своєю самостійністю й повноцінністю. Учитель підбадьорює дітей до пошуків відповіді на питання ігрового завдання.

Велике значення має і вміль підсумковий аналіз. Помилки учнів треба аналізувати не в ході гри, а наприкінці її, щоб не порушувати враження від самої гри. Слід звертати увагу на активність, кмітливість, на тактовне поведіння під час гри. Бажано, щоб школярі брали участь у підведенні підсумків гри, самостійно приймали рішення разом з учителем. Це дозволяє виробити навички самоконтролю та самооцінки. Результати гри треба оцінювати.

Гра спрямована у майбутнє, бо в ній моделюються життєві ситуації, розвиваються якості особистості, вміння та навички, які стануть необхідними для виконання соціальних функцій. Тому правильно організована й керована гра – дійовий спосіб формування художніх інтересів молодших школярів.

Учням початкових класів характерні емоційність, рухова та пізнавальна активність, бажання фантазувати, прагнення перевірити свою силу та спритність. Ігрова діяльність підвищує емоційний настрій кожного учня. У грі всі її учасники постійно взаємодіють, спілкуються між собою, що потребує дотримання певних правил і норм.

Загальновідомо, що в дитинстві домінуючою діяльністю є гра. При вступі дитини до школи провідною діяльністю стає навчальна, а гра виступає сполучним елементом, який забезпечує успішне виконання та засвоєння знань, умінь і навичок. На уроках музики гра – це не сама мета. Д. Кабалевський наголошував, що гра повинна звучати в самій музиці. Музична гра – це серйозна діяльність для дітей, яка змушує їх уважно вслухатися в музику.

На уроках музики одним із провідних методів навчання й виховання є дидактичні ігри. Вони позитивно впливають на пізнавальну діяльність учнів. Основне призначення музично-дидактичних ігор – розвивати емоційно-почуттєву сферу молодших школярів, формувати у дітей музичні здібності, в доступній ігровій формі допомогти їм розібратися і якісно засвоїти програмовий матеріал, пробуджувати інтерес до самостійних дій з використанням набутих на уроках музики знань. У результаті їх систематичного використання в навчальному процесі у дітей розвиваються основні процеси мислення: порівняння, увага, аналіз та ін. Музично-дидактичні ігри збагачують дітей новими враженнями, розвивають у них ініціативу, самостійність, здатність до сприйняття.

Розвиткові музичного інтересу в дітей сприяють ігрові ситуації, що часто застосовуються в роботі з молодшими школярами. Ігрові ситуації допомагають підтримувати інтерес дітей до уроку, забезпечити емоційне розвантаження, запобігти емоційній перевтомі, сприяють розвиткові музичних здібностей молодших школярів. Гра допомагає активізувати увагу дітей, швидко залучити всіх учнів до діяльності. Вона веселить, приносить радість, викликає емоційний настрій.

У процесі вибору гри важливо враховувати вікові особливості дітей, рівень їхнього музичного розвитку та знань. Навчання слід починати з простих ігор, які доступні всім дітям. Вони повинні бути цікаві й привабливі.

Музично-дидактичні ігри сприяють розвиткові творчого потенціалу школярів. Вони застосовуються не на кожному уроці. Для проведення гри на уроці відводиться

до 10–15 хвилин. Під час проведення гри діти пригадують, повторюють, удосконалюють набуті знання.

Музично-дидактичні ігри, різноманітні за завданням і змістом, сприяють формуванню у дітей вміння слухати музику, розрізняти висоту звуків, тембр і силу, тривалість звуків, розвивати ритмічний, тембровий і динамічний слух. Тому на уроках музики використовуються музично-дидактичні ігри для розвитку у дітей звуковисотного слуху, почуття ритму, тембрового та динамічного слуху, співацького голосу, творчих здібностей, вивчення матеріалу в різних ігрових ситуаціях. Наприклад:

Ігри для розвитку звуковисотного слуху:

Гра **"Вгору – вниз"** – навчає дітей розпізнавати високі та низькі звуки.

Хід гри. Якщо діти почули високі звуки, то вони піднімають руки догори, а якщо низькі – опускають донизу. На середніх звуках – тримають руки на рівні грудей.

Гра **"Впізнай мелодію"** – має на меті розвинути в дітей музичне мислення.

Хід гри. Перед учнями 2–3 нотні приклади фрагментів мелодій. Учителю проспівує одну з мелодій. Діти повинні визначити ту мелодію, яку ілюстрував вчитель.

Гра **"Три кити"** – має на меті вчити розрізняти пісню, танець, марш.

Хід гри. Діти, уважно слухаючи музику, визначають пісню, танець, марш. Під марш діти пальчиками "марширують" на парті або ногами на підлозі. Коли звучить танець – діти плещуть в долоні. Коли грає пісня – руками виконують плавні рухи.

Гра **"Запитання – відповідь"** – розвиває слух на основі відчуття звуків певної висоти.

Хід гри. Учителю проспівує нескладне мелодійне запитання на одній висоті. Завдання учня – проспівати на цій же висоті повну відповідь.

Гра **"Музичне коло"** – закріплює музичні уявлення про висоту звуків.

Хід гри. Під музику школярі крокують по колу. Якщо музика звучить у середньому регістрі, то руки учні тримають на поясі, якщо музика звучить у високому регістрі – руки піднімають догори, а якщо музика звучить у низькому регістрі, то діти присідають і рухаються навприсядки.

Гра **"Живий рояль"** – закріпити поняття про звуковисотне співвідношення нот, розвивати ладове відчуття.

Хід гри. Учителю розділяє учнів на групи і доручає їм роль "живого рояля". Учителю виконує роль диригента. Перед початком гри педагог настроює учнів на певний лад, тональність. Проспівує з ними мажорну чи мінорну гаму від заданого звука, тонічний тризвук.

Після цього учасникам гри "роздаються" певні звуки, які діти запам'ятовують і за командою вчителя правильно і своєчасно їх відтворюють. Учні можуть співати звуки послідовно чи одночасно.

Гра **"Відгадай кількість звуків"** – розвивати в дітей гармонійний слух та увагу.

Хід гри. Учителю роздає дітям комплекти карток, на яких зображені нотні позначення з одним, двома, трьома, чотирма звуками. Потім виконує на музичному інструменті довільну звукову послідовність з одного, двох, трьох, чотирьох звуків. Діти уважно слухають і відповідно до кількості звуків, які звучать, піднімають певну картку.

Ігри для розвитку ритмічного відчуття:

Гра **"Відгадай мелодію"**. Учителю почергово показує картки ритмічних блоків. Діти уважно слідкують, запам'ятовують їх послідовність і відтворюють ритмічний малюнок за вказівкою вчителя.

Гра **"Ехо"**. Діти повинні через певний проміжок часу точно відтворити той ритмічний малюнок, який запропонував і проілюстрував учитель.

Гра **"Будь уважним"**. Діти повинні помітити зміни, які вніс вчитель у знайому ритмічну послідовність, яку перед цим виконував з учнями.

Гра **"Телефон"**. Учителю викликає до себе 6–7 учнів, ставить їх у шеренгу обличчям до класу. Першому він по руці вистукує простий ритмічний малюнок. Цей учень передає його другому, другий – третьому, і так до останнього. Якщо телефон не "пошкоджений", до останнього учня повинен дійти той ритмічний малюнок, який

одержав перший учень. Для контролю можна показати ритмічний малюнок, написаний на дошці або на плакаті.

Гра "**Впізнай пісню**". Учитель відплескує ритмічний малюнок знайомої пісеньки. Діти називають її. Потім співають, відплескуючи ритмічний малюнок.

Гра "**Ритмічне лото**". За допомогою карток з позначеннями довгих і коротких звуків, які кожен учень отримує від учителя, викласти на парті ритм запропонованої вчителем вивченої розспівки або фрагмента з пісні.

Ігри для розвитку тембрового слуху:

Гра "**Визнач інструмент**". Двоє учнів сидять спиною один до одного. Перед ними на столі лежать однакові музичні інструменти (металофони, сопілки, гармошки, барабани та ін.). Один учень виконує на музичному інструменті певний ритмічний малюнок. Другий учень повинен визначити інструмент і повторити на ньому запропонований ритм.

Гра "**Будь уважний**". Учитель пропонує дітям прослухати фрагменти музичних творів, які виконуються на народних музичних інструментах. Учні повинні визначити інструменти і показати їх на малюнку.

Гра "**Хто це**". Учні пропонується впізнати товаришів за тембром голосу.

Ігри для розвитку динамічного слуху:

Гра "**Музичний хоровод**". Група дітей стають у коло. При виконанні вчителем танцювальної мелодії на *форте* – діти біжать по колу, а на *піано* – ведуть хоровод на пальчиках. Якщо в мелодії танцю відчутно *крещендо* – поступово коло розширюється, а якщо *дімінуендо* – поступово звукується.

Гра "**Веселі звірята**". Діти одягають маски зайчиків, ведмедиків, кошенят. Учитель пояснює правила гри: якщо музичний твір звучить на *форте* і *повільно*, то "ведмедики" перевалюються з ноги на ногу. Якщо музика звучить на *форте* і *весело*, то "зайчики" починають весело стрибати. Якщо музика звучить на *піано* й *повільно* – "кошенята" лагідно муркочуть, граючись лапками.

Потім всі звірята беруться за руки і починають водити хоровод. Якщо в мелодії танцю відчутно *крещендо* – поступово коло розширюється, а якщо *дімінуендо* – поступово звукується.

Ігри для розвитку творчих здібностей:

Гра "**Маленький композитор**": 1) вчитель пропонує дітям завершений ритмічний малюнок. Діти вдома або в класі повинні придумати слова і мелодію;

2) на заданий літературний текст створити мелодію, в зошит записати її ритмічний малюнок.

Таким чином, правильно підібрані й цікаво організовані ігри на уроках музики сприяють всебічному та гармонійному розвитку школярів, тренуванню пам'яті, сприяють кращому засвоєнню і закріпленню знань, відкривають перед дитиною шлях використання отриманих знань в життєвій практиці, пробуджують інтерес до музики, формують власну думку, виховують наполегливість і любов до музичної творчості.

Література

1. Гоголь Н. В. Пізнавальна діяльність школярів на уроках музики / Н. В. Гоголь // Початкова школа. – 1999. – № 10. – С. 25–28.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Кравець В. Історія української школи й педагогіки / В. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 358 с.
4. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – С. 147–149.
5. Протас П. П. Використання музично-дидактичних ігор на уроках музики в початкових класах / П. П. Протас. – Глухів, 1994. – 13 с.